

Les encunyacions a molí de Carles II a València. 1682-1683

J. A. SENDRA I IBÁÑEZ

L'any 1682 el rei Carles II, a petició de la ciutat, i en un intent de frenar el descontentament popular produït pel retallament de diuitens (fins aquell moment encunyats a martell), autoritzà la posada en marxa a la seca de València d'un mètode de fabricació més modern, el molinet o encunyació a rodet. Amb aquest sistema només, es va dur a terme la fabricació de diuitens i doblons de tres sous o dobles rals.

El propòsit de realitzar les encunyacions mitjançant aquest molinet va ser intentar acabar amb les manques que sofrien les peces de plata encunyades a martell en entrar en circulació, ja que sovint eren retallades i llimades al cantell, de manera que, un cop manipulades, les peces baixaven el seu valor intrínsec, però no el seu valor extrínsec.

Les fabricacions realitzades foren molt escasses. Mateu ens diu que va ser probablement perquè l'operació no va resultar rendible, encara que cal tenir en compte les raons aportades per Crusafont,¹ que explica que aquesta fabricació lesionava els interessos del poderós gremi de moneders de València. La maquinària va ser portada des de Madrid, segons el Dietari d'Onofre Esquerdo reproduït per Mateu i Llopis, i per al muntatge i posada en funcionament d'aquesta tecnologia es van fer vindre mestres de Barcelona *«que aquí no había quien lo supiese hacer, por ser cosa que no se platicaba moneda de molinillo sinó de cuño, de la que hemos carecido por culpa de los malvados malsines que la cortaron...»*² Tenim noti-

1. Miquel CRUSAFONT I SABATER, «Regne de València: quatre peces inèdites (Carles I-Carles II) i presentació del diner del arxiduc contramarcats amb C-3 coronat. *Gaceta Numismática*, 57, p. 30-31.

2. F. MATEU I LLOPIS, La situación monetaria en el Reino de Valencia durante Felipe IV y Carlos II (1621-1700). Notas y documentos. *Numisma*, núm. 35 (1958), p. 46.

cies documentals que ja el 1660 enginyers catalans dugueren a terme la instal·lació i mecanització dels sistemes d'encunyació de les seques castellanes de Madrid, Sevilla, Toledo, Trujillo, Còrdova, Valladolid, Burgos i la Corunya.³ Tenint en compte que aquest sistema estava en funcionament a altres seques des de feia anys, l'argument de la falta de rendibilitat perd molta força, ja que els costos de posada en marxa i fabricació serien coneguts. Així mateix, desconexim si els enginyers instal·lats a la casa de la seca de València funcionaven hidràulicament o per tracció animal.

Seguint el dietari d'Esquerdo publicat per Mateu, la posada en marxa d'aquest enginy es va dur a terme el 13 de novembre de 1682, o siga, pràcticament acabat l'any (caldrà deduir que la quantitat encunyada aquest any és molt menor). Les quantitats encunyades les trobem en un quadern del 15 de juliol de 1683 titulat *Quadern de les entrades de plata de molinet*.⁴ L'última deslliurança de moneda de molí es va fer el 15 d'octubre de 1683. Posteriorment, una reial carta, ordenà al virrei que aquestes peces de molí foren foses de nou per tornar a fabricar-les a martell. Entre els mesos de maig i desembre de 1684 aquestes peces a molí foren refoses de nou. Prova de l'escassa fabricació, poca circulació i efectiva retirada d'aquestes peces és el poquíssim nombre d'exemplars que ens n'han arribat fins avui, fet confirmat també per la no-aparició d'exemplars a les ocultacions dels tresors coneguts que contenen peces d'aquesta època, com el del carrer Fos de València (Ribera-Ripollés, 2005),⁵ o el de Sant Domènec a Xàtiva (inèdit).

Recentment, durant la realització del meu treball *Estudi de les encunyacions valencianes durant el S. XVII. Estat de la qüestió i catalogació numismàtica*, per al curs d'expert professional en numismàtica de la UNED, vaig aprofundir en els treballs i articles escrits pel professor Mateu i Llopis, el qual, ja l'any 1929, publicà una sèrie de dates per als diuitens a molí fabricats a València per Carles II.⁶ Mateu sovint entra en contradicció amb ell mateix respecte a la documentació que va trobar als arxius i que va reproduir primer en diversos articles i, posteriorment, amb més detall a la revista *Numisma*.⁷ Finalment, diversos catàlegs comercials reprodueixen altres dates, les quals també entren en contradicció amb la clara documentació trobada per Mateu.

Així, Mateu publicà dues dates impossibles: el 1681 i el 1686, de la col·lecció Bosch Alsina. Catàlegs comercials, com *Numismàtica Española*, de Calicó-Trigo, esmenten una altra nova data, el 1687. Finalment, cal afegir una darrera data,

3. Glenn MURRAY, *Real Ingenio de la moneda de Segovia: Fábrica de acuñaciones*. <http://www.segoviamint.org/fundacion/espanol/articulos/fabrica%20hidraulica.htm>

4. Arxiu del Regne de València, Mestre Racional, C. 8.595.

5. RIBERA, A.; RIPOLLÉS, P. P. ET ALII. *Tesoros monetarios de Valencia y su entorno*. Grandes temas arqueológicos 4, Valencia 2005.

6. F. MATEU I LLOPIS, *La ceca de Valencia y las acuñaciones valencinas de los siglos XIII al XVIII*, València, 1929. p. 143 i 144.

7. F. MATEU I LLOPIS, *La situación monetaria...*, p. 44-46.

el 1689, localitzada a les col·leccions del Museo Arqueológico Nacional (publicada fotogràficament per Ripollès)⁸ i també al Gabinet Numismàtic de Catalunya. Cal remarcar que, exceptuant la peça del MAN, fins ara cap altre autor havia reproduït fotogràficament cap d'aquests exemplars.

La tasca de realització del meu treball abans esmentat em va dur a fer una recopilació de tots els exemplars coneguts, tant a col·leccions privades, vendes o museus. Després de fixar-los, i fent un estudi comparatiu d'encuny, em vaig adonar del que realment passava amb les dates contradictòries de la documentació: es tracta de peces foses, a les quals es va rectificar només l'últim dígit de la data. Aquestes peces foses segurament van ser fabricades a partir d'un exemplar genuí del 1683, ja que també he pogut veure dos exemplars d'aquesta data.

Així, reproduiré a continuació els exemplars espuris coneguts, on es pot veure clarament que tots tenen els mateixos desplaçaments d'encuny, tant d'anvers com de revers, i també es pot observar en algun exemplar les bombolles típiques de la fusió, i en algun altre exemplar, les marques del poliment per eliminar les restes de fundició.

Les peces foses que he pogut veure corresponen a les dates de 1681, 1683, 1686, 1687 i 1689. Desconec ara si existeix cap exemplar fos amb data 1682.

Com a conclusió, podem afirmar a dia d'avui que els únics anys en què es van encunyar divuitens a molí a València van ser el 1682 i el 1683. Esment a banda mereixen dues peces, una prova en plom, publicada també per Crusafont,⁹ amb data 1682, la qual concorda perfectament amb el primer any d'encunyació i que es tractaria d'un primer intent de disseny del qual posteriorment no seria adoptat l'anvers, però sí el revers.

L'altra peça, de la qual només és conegut un sol exemplar, és el doble ral a molí, amb data 1683, i de la qual de moment no he trobat documentació que es fabricara. Només comptem amb l'evidència numismàtica. Aquesta peça va reproduir-la Heiss¹⁰ per primera vegada en un dibuix, i va ser subhastada posteriorment l'any 1987 per X. i F. Calicó,¹¹ que és quan la trobem reproduïda fotogràficament per primera vegada. Aquest doble ral presenta petites però remarcables variacions respecte al disseny del ral, destacant l'aparició d'un emblema heràldic (lleó rampant dins d'escut) a l'anvers i el canvi de lloc de la data al revers, situada al final de la llegenda, i no als costats de l'escut.

8. P. P. RIPOLLÉS; M. del M. LLORENS, *Els diners van i vénen*, (Perfils del Pasta, 6) València, Museu de Prehistòria, 1999, p. 158.

9. M. CRUSAFONT, «Regne de València: quatre...», nota 3, p. 31-32

10. A. HEISS, *Descripción general de las monedas Hispano-Cristianas desde la invasión de los árabes*, tom II, làm. 102, núm 2.

11. Subhasta del 26 de febrer de 1987, lot núm. 489.

CATÀLEG**Rals autèntics**

a/ +CAROLVS·II·DEI·GRATIA·REX·

r/ +VALENTIE·MAIORICARVM·

Ø: 19-20 mm

Núm.	Data	Particularitats

1	1682	Sense valor. Fins ara, els exemplars d'aquesta data coneguts són tots del mateix encuny d'anvers, amb llegenda GRASIA. Ref. CMM. Pes: 1,5 g

2	1683	Amb valor 1-8 a l'anvers. Ref. CMC. Pes: 2g

Proves d'1 ral

3	Prova en plom d'un ral amb data 1682 Col·lecció particular, ref. VV.	

Doble ral (prova?)

a/ +CAROLVS·II·D·EI·GRATIA·REX

r/ +VALENTIE·MAIORICARVM·1683

Ø: 25mm Pes: –

4	Doble ral amb data 1683.	Col·lecció particular, ref. VV.

Ø: – Pes: –

Rals falsos

a/ +CAROLVS·II·DEI·GRATIA REX

r/ +VALENTIE·MAIORICARVM·

Particularitats: Tots duen valor 1-8 a l'anvers.

Ø: 18,5-19 mm.

Núm.	Data	Pes	Font
5	1681	2,29 g	Gabinet Numismàtic de Catalunya (GNC), núm. 10.878
6	1683	2,04 g	GNC, núm. 33.404
7	1683	1,90 g	Col·lecció particular, ref. CMM
8	1686	1,92 g	GNC, núm. 10.868
9	1687	-	Col·lecció particular, ref. CVV
10	1689	1,75 g	GNC, núm. 2032
11	1689	1,96 g	Museo Arqueológico Nacional (MAN)

Ampliació de detall (catàleg núm.7).

Lloc d'entrada del metall i desplaçaments.

Detall del revers, on es pot veure clarament l'empastament de les lletres i bombolles produïdes per la fundició.

Núm. 1

Núm. 2

Núm. 3

Núm. 4

× 2

CORPUS DE PECES FALSES

Núm. 5

1681

× 2

Núm. 6

1683

× 2

Núm. 7

Núm. 8

Núm. 9

Núm. 10

Núm. 11

